

"רפואה ואתיקה רפואית בחברות מסלמיות" (04א')

ד"ר מירי שפר

ימי ב' (גילמן 455) ו-ה' (גילמן 450), 10-12

קבוצת הדיון: HUM0637-2217-01@listserv.tau.ac.il

אתר הקורס: <http://www.tau.ac.il/~shefer/wound04.html>

משרד: חדר 450ה' גילמן; 640-8640; שעת קבלה: ימי ג', 11-12; דואל: shefer@post.tau.ac.il

I. מטרת הפרו"ס:

פרו"ס זה עוסק בתולדות הרפואה בחברות מסלמיות מראשית האסלאם ועד העת החדשה המוקדמת. חומר הקריאה והדיונים ישלבו דיון בתיאוריות הרפואיות המקובלות עם סוגיות חברתיות ותרבותיות שונות. דוגמה, למשל, גופי הידע הרפואי ומקורות הידע המתחרים זה בזה על לגיטימציה ועל הגמוניה בחברות מסלמיות; התפתחותם של מוסדות בריאות מסוגים שונים; אתיקה רפואית ושאלות מוסריות כגון אחריות הרופא כלפי המטופל; התחרות המקצועית, החברתית והכלכלית בין מרפאים מסוגים שונים; תפיסות רפואיות ותרבותיות על אודות הגוף והנפש ויחסן של חברות מסלמיות לחולים ולמחלות כדוגמת צרעת ושיגעון; שיטות טיפול מקובלות ומקובלות פחות, ועוד.

במפגשים ייעשה שימוש במפות, בשקופיות ובסרטי וידיאו כדי להמחיש את נושאי הדיונים. את הקורס תלווה באופן תדיר גם רשת האינטרנט: "עמוד הבית" משלים את נושאי הדיונים ואת חומר הקריאה ונפתחה קבוצת דיון אלקטרונית המיועדת רק לתלמידי הקורס.

II. מטלות הפרו"ס:

- **נוכחות** במפגשים.
- **השתתפות פעילה** בדיונים על סמך קריאת החומר המיועד לאותו מפגש ומחשבה על השאלות בהן נדון. השתתפות בדיונים בקבוצת הדיון האלקטרונית שתלווה את הקורס היא חלק מחובת ההשתתפות. הצטרפו כבר היום אל קבוצת הדיון על-ידי שליחת המסר
subscribe hum0637-2217-01 your_name
אל הכתובת listserv@listserv.tau.ac.il
שימו לב: הודעות אל קבוצת הדיון שתופצנה לכל הסטודנטים בקורס יש לשלוח לכתובת hum0637-2217-01@listserv.tau.ac.il
הודעות שאינכם מעוניינים שיופצו בין כל החברים אלא מיועדות לעיניי בלבד שלחו לכתובתי הפרטית.
- **קריאה עצמית של הספר** Ullmann, Manfred. *Islamic Medicine*. Edingurgh, 1978. את ספר המבוא הזה יש לקרוא באופן עצמאי במהלך הסמסטר. בדיקה של הבנת הספר היא חלק מהמבחן הסופי.
- **מבחן בסיום הקורס** (מועד א' ב-9.2 ב-09⁰⁰, ומועד ב' ב-8.4 ב-09⁰⁰). המבחן יכול את כל חומר הקריאה ואת הדיונים במפגשים ובפורום האלקטרוני. המבחן יתקיים במתכונת של חומר פתוח.
- **הגשת עבודת פרו"ס**. העבודה תיכתב בהדרכתה של המרצה ותוגש למזכירות לכל המאוחר ב-2 במאי, 2005, מיד לאחר חופשת הפסח. יש לקבל ציון "עובר" (60 ומעלה) בעבודה כדי להיות זכאים לציון בקורס כולו. הנושאים לעבודה ייקבעו עד ל-9 בדצמבר '04 בתיאום עם המרצה. שלושה שבועות לאחר מכן, עד ל-31 בדצמבר, יגישו הסטודנטים גרסה ראשונה של שאלת המחקר, ראשי פרקים ורשימת מקורות. עד לתום הסמסטר (20 בינואר '05) יגישו הסטודנטים גרסה סופית של שאלת המחקר, ראשי הפרקים ורשימת המקורות. **הנחיות מחייבות** לכתיבה נמצאות זה מכבר באתר האינטרנט.

הרכב הציון הסופי:

- 25% השתתפות
- 5% ספרו של אולמן
- 20% מבחן סופי

III. תוכנית הקורס וחומר הקריאה:

- חומר הקריאה למפגשים נמצא באחת הספריות הבאות:
- **בספרייה המרכזית:** ספרים המונחים על המדפים, כתבי עת במדור כתבי העת של "מזרחנות" או "היסטוריה כללית" ומאמרים סרוקים;
 - **בספרייה הלימודית:** ספרים המקוטלגים במעמד CL;
 - **בספריית מדעי החיים ורפואה** הסמוכה לבית הספר לרפואה (קוד ספרייה AAM).

1. מבוא.

- א. הצגת הקורס: תכנים ומטלות;
- ב. מבוא היסטוריוגרפי: מה זו היסטוריה של הרפואה?

2. המערכת הרפואית המסלמית

- Ibn Ridwan, 'Ali ibn 'Ali ibn Ja'far (d. ca. 1068). *Medieval Islamic Medicine: Ibn Ridwan's Treatise "On the Prevention of Bodily Ills in Egypt"*. Trans. & Intro. Michael W. Dols; Arabic text edited by Adil S. Gamal. Berkeley, 1984. 3-24 (Galenism).

שאלות לדיון

1. מהם העקרונות של התיאוריה ההומוראלית?
2. מה הייחוד של מה ייחודה התיאורטי בהשוואה לרפואת הנביא ולרפואה העממית?

- B ürgel, J. Christoph. "Secular and Religious Features of Medieval Arabic Medicine," in Charles Leslie. Ed. *Asian Medical Systems: A Comparative Survey*. Berkeley, 1976. 44-62.

שאלות לדיון

1. מהם העקרונות של התיאוריה ההומוראלית?
2. מה הייחוד של מה ייחודה התיאורטי בהשוואה לרפואת הנביא ולרפואה העממית?

3. יחסה של חברה מסלמית לסבל, למחלות ולחולים

- Conrad, Lawrence I. "Medicine and Martyrdom: Some Discussions of Suffering and Divine Justice in Early Islamic Society," in John R. Hinnells and Roy Porter. Eds. *Religion, Health and Suffering*. London, 1999. 212-236.

שאלות לדיון

1. מה היה יחסה של חברה מסלמית לאפשרות של הדבקה מבחינה תיאורטית?
2. מה היה יחסה של חברה מסלמית לאפשרות של הדבקה בפועל?
3. מדוע משוקע הדיון הרפואי בדיון תיאולוגי?

- Dols, Michael W. "The Leper in Medieval Islamic Society," *Speculum*, 58 (1983), 891-916.
- Shoshan, Boaz. "The State and Madness in Medieval Islam," *IJMES*, 35 (2003), 329-340.

שאלות לדיון

1. מה היה יחסה של חברה מסלמית לחולים במחלות קיצוניות מבחינה תיאורטית?

פרו"ס "רפואה ואתיקה רפואית בחברות מסלמיות" (תשס"ה)

2. מה היה יחסה של חברה מסלמית לחולים אלו בפועל?
3. במה יחסה של החברה לצרעת ושיגעון היה דומה ושונה?
4. כיצד הוגדרו מחלות אלו -- צרעת ושיגעון -- בחברה מסלמית טרום-מודרנית?

4. להיות רופא: הכשרה, אתיקה מקצועית ומעמד -- קריירה מוצלחת?

- "Islam," *Encyclopedia of Bioethics*. Vol. 2, 785-790.
- "Medical Ethics, History of," *Encyclopedia of Bioethics*. Vol. 2, 876-895.
- Rispler-Chaim, Vardit. *Islamic Medical Ethics in the Twentieth Century*. Leiden, 1999. Ch. 7 "Doctor-Patient Relations," 62-71.

שאלות לדיון

1. מהי אתיקה רפואית?
 2. מהי האתיקה רפואית מסלמית? מהם עקרונותיה?
 3. מה אסלאמי בה? במה היא אוניברסלית?
- Leiser, Gary. "Medical Education in Islamic Lands from the Seventh to the fourteenth Century," *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 38 (1983), 48-75.
 - Heyd, Uriel. "Moses Hamon, Chief Jewish Physician to Sultan Suleyman the Magnificent," *Oriens*, 16 (1963), 152-170.

שאלות לדיון

4. כיצד הכשיר עצמו רופא בימי הביניים? בארצות האסלאם?
5. מה היה מעמדו של רופא בחברה מסלמית טרום-מודרנית?
6. האם קריירה של רופא הייתה קלה מבחינה כלכלית, חברתית ומקצועית? האם הייתה מוצלחת?

5. בתי חולים בעולם האסלאם

- Dols, Michael W. "The Origins of the Islamic Hospital: Myth and Reality," *Bulletin of the History of Medicine*, 61 (1987), 367-390.

שאלות לדיון

1. מהם מקורות ההשפעה התרבותיים האפשריים על בתי חולים מסלמים?
 2. מהו המיתוס ומהי המציאות ההיסטורית בשאלה זו, על-פי דולס?
- Tabbaa, Yasser. "The Functional Aspects of Medieval Islamic Hospitals," in Michael Bonner, Mine Ener and Amy Singer. Eds. *Poverty and Charity in Middle Eastern Contexts*. Albany, NY, 2003. 95-119.

שאלות לדיון

1. מה היו המאפיינים המקצועיים והמנהלתיים של בתי חולים בחברות מסלמיות?
- Miller, Timothy S. "The Knights of Saint John and the Hospitals of the Latin West," *Speculum*, LIII (1978), 709-733.
 - Carlin, Martha. "Medieval English Hospitals," in Lindsay Granshow and Roy Porter. Eds. *The Hospital in History*. London, 1989. 21-39.
 - Park, Katherine. "Healing the Poor: Hospitals and Medical Assistance in Renaissance Florence," in Jonathan Barry and Colin Jones. Eds. *Medicine and Charity before the Welfare State*. London, 1991. 26-45.

שאלות לדיון

1. כיצד ניתן להגדיר "בית חולים" בחברה אירופאית? מה היו השינויים מאיזור לאיזור ומתקופה לתקופה?
2. במה בתי חולים באירופה היו שונים מבתי חולים בחברות מסלמיות?

6. פרקטיקה רפואית

- Alvarez-Millán, Cristina. "Practice versus Theory: Tenth-century Case Histories from Islamic Middle East," *Social History of Medicine*, 13 (2000), 293-306.

שאלות לדיון

1. מהו הפער בין התיאוריה הרפואית לפרקטיקה ומדוע היא קיימת?
2. מה המיוחד במקורות בהם משתמשת אלווארז-מילאן?
3. מהם המקורות לחקר הפרקטיקה של רפואה ערבית-מסלמית בימי הביניים?

- Hattox, Ralph S. *Coffee and Coffeehouses: The Origins of a Social Beverage in the Medieval Near East*. Seattle, 1988. Ch 5 "Lethargy, Leprosy, and Melancholia: Coffee and Medieval Medicine," 61-71, 153-156 (notes).

שאלות לדיון

1. כיצד ומתי נכנסה שתיית קפה לעולם האסלאם?
2. מה היו ההשלכות הרפואיות למשקה?
3. מדוע שולבה כלל רפואה בסוגיה זו?

- Savage-Smith, Emilie. "Attitudes toward Dissection in Medieval Islam," *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 50 (1995), 67-110.

שאלות לדיון

1. לטענת סאבאג'-סמית', האם החברה המסלמית התירה ניתוח כפרוצדורה רפואית?
2. מדוע הייתה רתיעה מניתוח?

- Rispler-Chaim, Vardit. *Islamic Medical Ethics in the Twentieth Century*. Leiden, 1999. Ch. 8 "Post-Mortem Examinations," 72-83; Ch. 9 "Circumcision," 84-93.

שאלות לדיון

1. אלו פרוצדורות ניתוחיות קיימות בחברה מסלמית מסורתית?
2. מה היחס אליהם באופן תיאורטי וכיצד הן מתבצעות בפועל?

- Shapiro, Arthur K. and Elaine Shapiro. "The Placebo: Is It Much Ado About Nothing?," in Anne Harrington. Ed. *The Placebo Effect*. Cambridge, Mass., 1997. 12-36.

שאלות לדיון

1. מהו פלאצבו (בעברית "אינבו") ומהי חשיבותו הרפואית?

- Wilcox, Judith and John M. Riddle. "Qusṭā Ibn Luqā's *Physical Ligature* and the Recognition of the Placebo Effect," *Medieval Encounters*, 1 (1995), 1-30, 40-50.

שאלות לדיון

1. מיהו ק'סטא ב. לוקא?
2. מתוך אלו מסורות רפואיות פעל ק'סטא ב. לוקא?
3. מהי החשיבות של החיבור הרפואי בו דן המאמר?

- Bürgel, J. Christoph. "Psychosomatic Methods of Cures in the Islamic Middle Ages," *Humaniora Islamica*, 1 (1973), 157-172

שאלות לדיון

1. מה היו האלמנטים הפסיכו-סומטיים ששולבו בטיפול הרפואי?
2. מה היה הבסיס התיאורטי שאיפשר פרקטיקה רפואית זו?
3. עד כמה היו אלו שיטות טיפול מקובלות? ובקרב אלו קבוצות של מטופלים ומטופלים?

- Horden Peregrine. "Religion as Medicine: Music in Medieval Hospitals," in Peter Biller and Joseph Zeigler. Eds. *Religion and Medicine in the Middle Ages*. Woodbridge, Suffolk, 2001. 135-153.

שאלות לדיון

1. מה התפקיד של מוסיקה בתהליך הריפוי?
2. מהי ההתייחסות התיאורטית והפרקטית למוסיקה כריפוי?
3. מה היו מקורות ההשפעה על הרפואה המסלמית?

7. היבטים של רפואה בחיי המשפחה

- Katz, Marion Holmes. "The Problem of Abortion in Classical Sunni *Fiqh*," in Jonathan E. Brockopp. Ed. *Islamic Ethics of Life: Abortion, War and Euthanasia*. Columbia, SC, 2003. 25-50.

שאלות לדיון

1. מהי הפלה?
2. מדוע נידונה הפלה בידי משפטנים?
3. מהם ההיבטים המשפטיים ומהם הרפואיים בנושא ההפלה? מי מעלה כל אחד מההיבטים הללו?

- Giladi, Avner. *Infants, Parents and Wet Nurses: Medieval Islamic Views on Breastfeeding and Their Social Implications*. Brill, 1999. Ch. "Breastfeeding in Arabic-Islamic Medicine," 41-67.

שאלות לדיון

1. אלו סוגיות הקשורות להנקה זכו להתייחסות רפואית?
2. מדוע דווקא סוגיות אלו?
3. מהן המשמעויות הלא-רפואיות של נושאים אלו?